

CURSUL Nr.11

MANAGEMENTUL RISCULUI BANCAR

Elemente conceptuale: riscul, definirea lui, categorii de riscuri

Piața financiară este extrem de volatilă datorită influenței unui număr mare de factori obiectivi și subiectivi. Din această cauză, în lupta lor pentru maximizarea profitului, instituțiile de credit se confruntă în permanență cu tot felul de riscuri.

În literatura juridică, se insistă asupra necesității delimitării situațiilor de risc de cele care intră în domeniul răspunderii contractuale; culpa exclude riscul care rămâne localizat în sfera evenimentelor aflate în afara posibilităților de influențare a partenerilor contractuali. Această accepțiune limitează deci sfera riscurilor la aceste evenimente, fenomene implacabile și exterioare tranzacției; ea nu include pierderile cauzate unui partener de conduită culpabilă a celui alt, în speță ceea ce este cunoscut sub denumirea de “risc de inadempiență”, “risc de neplată” etc.

Ca urmare, în acest sens, riscurile reprezintă consecințele patrimoniale ale neexecutării sau executării tardive sau necorespunzătoare a unei obligații dintr-un contract comercial pentru care creditorul prejudiciat nu poate trage la răspundere pe debitor.

În general, *riscul* (industrial, comercial, bancar) poate fi definit ca fiind o împlinire a creșterii producere are o consecință nefavorabilă asupra subiectului/agentului economic. Riscul reprezintă posibilitatea de nerealizare a contractului scontat sau de apariție a unei pierderi în tranzacțiile economice (de import, export, arbitraj etc.) ca urmare a producerii unor evenimente sau fenomene cu impact asupra afacerilor societății comerciale/operatorului.

Cele mai multe definiții date riscului și managementului riscului se bazează pe funcția clasică a banilor și anume aceea de intermediere în domeniul riscurilor financiare prin diviziunea lor. Din acest punct de vedere, este privită de obicei problema pierderilor neașteptate din activul băncilor, pierderi cauzate de piață, de riscurile de credit sau lichiditate.

Riscul poate avea o influență considerabilă asupra unei instituții de credit atât o influență care se resimte în pierderile directe înregistrate, cât și o influență a căror efecte se resimt asupra clienților, personalului, partenerilor de afaceri și chiar asupra autorității băncii.

Este important de știut că riscul este generat de un număr mare de operațiuni și proceduri. Din această cauză, cel puțin în domeniul financiar, riscul trebuie să fie considerat ca un complex de riscuri, în sensul că producerea unui risc poate conduce la cauzarea altor riscuri. Ca o consecință, aceste operațiuni și proceduri pot genera în permanență o expunere a riscului.

Riscurile bancare sunt acele riscuri cu care se confruntă băncile în realizarea operațiunilor lor curente și nu numai riscurile specifice activității bancare clasice.

În general, riscul bancar reprezintă gradul de pierdere suferit de o bancă în cazul în care cealaltă parte contractuală (clientul acesteia) falimentează fără să poată să-și achite obligațiile față de bancă.

Având în vedere experiența acumulată în desfășurarea activităților lor, băncile sunt de acord că cea mai importantă cauză a pierderilor lor a constituit-o concentrarea excesivă a riscului asupra unui client, industrie sau sector economic, etc.

Pierderile înregistrate de bănci apar datorită împrumuturilor excesive acordate unor clienți sau datorită angajărilor excesive în activități speculative aparținând din expunerea unor cursuri valutare ridicate sau stabilirea necorespunzătoare a scadenței și a ratei dobânzii, expuneri generate fie de decizii tehnice necorespunzătoare aparținând în schimburile de pe piață sau rezultatele unei tehnici a conducerii bancare necorespunzătoare.

În aceste condiții de accentuare a instabilității, reacția băncii față de fenomenele conjuncturale trebuie să se manifeste, pe de o parte prin creșterea preocupărilor pentru studierea acestora și previzionarea evoluției variabilelor pieței și, pe de altă parte, prin acțiunile managementului al riscului.

Este obligatoriu ca strategia unei bănci care se respectă să includă programe și proceduri privind managementul riscurilor bancare în vederea minimizării probabilității ca riscurile să afecteze expunerea potențială a băncii. Cele trei obiective ale managementului bancar sunt: maximizarea profitabilității, minimizarea expunerii la risc și respectarea reglementărilor bancare. Nici unul

dintre ele nu are o influență majoră, dar, sarcina managementului bancar constă în stabilirea obiectivului central pentru fiecare perioadă.

Bancile sunt supuse, de asemenea, tuturor riscurilor cu care se confruntă clienții lor, riscuri cum ar fi cele legate de compromiterea culturilor agricole, pagube produse de factorii de mediu sau pierderi rezultate în urma lansării unui nou produs cu costuri de producție foarte ridicate.

Cel mai important este persistent risc cu care se confruntă bancile este riscul de credit – riscul conform căruia clienții bancilor nu pot să-și onoreze obligațiile față de bancă. Riscul de credit poate apărea din operațiunile de creditare ale persoanelor fizice, societăților comerciale, bancilor și guvernelor, din derularea unor tranzacții pe piațe care care nu sunt onorate la scadență etc.

Cele mai importante tipuri de riscuri¹ implicate în activitatea bancară sunt: riscul financiar, riscul de livrare și riscul de mediu.

Gestiunea modernă a riscurilor bancare presupune următoarele elemente:

identificarea riscurilor → are în vedere inventarierea pozițiilor riscante care pot afecta rezultatul băncii;

cuantificarea riscurilor → presupune exprimarea în cifre a posibilelor efecte ale producerii unei situații de risc asupra profitului bancar;

elaborarea unei politici adecvate de gestionare a riscurilor → prin aplicarea unor instrumente specifice;

evaluarea performanțelor → presupune măsurarea performanțelor obținute în urma acoperirii la expunerile la risc. Necesitatea evaluării performanțelor acoperirii la riscuri încheie procesul de gestiune. Măsurarea performanțelor acoperirii arată calitatea gestiunii riscurilor, punctele tari și pe cele slabe ale acesteia;

controlul riscurilor → este necesar pentru a verifica dacă reglementările bancare sunt respectate și dacă instrumentele de gestiune sunt corect aplicate.

Riscul financiar rezultă din orice tranzacție bancară, care este supusă unui potențial risc. Cele mai importante riscuri financiare sunt următoarele:

---

¹ Hempel, G.H. Coleman A.B. – Bank Management, New York, 1990

- **Riscul de credit;**
- **Riscul ratei dob`nzii;**
- **Riscul de lichiditate;**
- **Riscul valutar;**
- **Riscul de capital.**

Riscul de credit poate fi definit ca riscul care apare atunci c`nd un client bancar, parte la contract, nu]=i va]ndeplini obliga\iile]n conformitate cu termenle =i condi\iile contractului,]n felul acesta de\in[torul activelor suferind pierderi. Aceast[pierdere poate fi rezultatul unui faliment, o schimbare temporar[ ]n condi\iile de pe pia\[, sau al\i factori care pot afecta capacitatea de palt[a]mprumutatului.

Cel mai cunoscut exemplu de risc de credit]l reprezint[riscul c[un client al b[ncii nu va putea rambursa un]mprumut. Totu=i este important de apreciat c[expunerea creditului se]ntinde asupra unei mari variet[\i de activit[\i bancare, inclu\`nd angajamentele =i garan\iile, acceptarea, opera\iuni de finan\are a comer\ului interna\ional, plasamente =i instrumente specifice activit[\i de pie\ele de capital cum ar fi valute, swaps-uri, obliga\iuni, profituri etc.

Riscul de credit poate, de asemenea, s[apar[din tranzac\iile]nregistrate]n afara bilan\ului contabil. O banc[poate s[garanteze performan\ele unui client]n baza unui contract contra unui comision – conduc`nd la apari\ia riscului c[ banca poate s[-=i execute garan\ia la o data mai t`rzie datorit[faptului c[clientul s[u nu a putut s[-=i onoreze obliga\iile contractuale. Acest lucru conduce la apari\ia unei reclama\ii]mpotriva p[r\ii garantate pentru suma de bani pl[tit[ ]n baza garan\iei.

Riscul de credit poate]mbr[ca forma riscului de livrare sau a riscului de decontare. }n cazul]n care o banc[cump[r] titluri de valoare de la o parte ter\[, sau atunci c`nd aceasta transfer[titluri de valoare]n baza unui contract de cump[rare apare riscul c[cealalt[parte contractant[nu poate s[livreze titlurile de valoare la data stabilit[, lucru care expune banca la posibilitatea de a nu mai fi]n m[sur[s[replaseze titluri de valoare la acela=i pre\.

Ca o concluzie, se poate afirma c[riscul creditului const[\`n:

- riscul insolvabilit[\i debitorului, care poate aduce dup[sine o pierdere a sumei]mprumutate;

- riscul imobilizării în cazul în care debitorul nu respectă angajamentul achitării la scadență.

Bancherii trebuie să evalueze riscul înainte de acordarea facilităților de credit. Aceștia trebuie să fie preocupați în general, de riscul nerambursării și în special de posibilitatea ca clienții să nu poată să-și respecte obligațiile asumate față de bancă.

Băncile trebuie să fie, de asemenea, preocupate de garantarea și asocierea cu clientul de afaceri ca și de asigurarea îndrumării și avizării care sprijină un viitor sigur pentru afacere.

În cadrul băncilor sunt numite comitete de credit care în final își dau sau nu aprobarea cu privire la fiecare client de afaceri.

Înainte de a preda lucrarea sa comitetului de credit, analistul de credite trebuie să evalueze costurile și beneficiile potențiale pentru toate cazurile analizate. El trebuie să aibă în vedere:

- recunoașterea și identificarea riscurilor legate de fiecare propunere;
- să facă o analiză a riscurilor în vederea reducerii lor;
- să aprobe sau să refuze propunerile clienților în cadrul unei structuri organizatorice de creditare.

Reducerea riscului presupune:

- realizarea unei baze informaționale eficiente;
- cunoașterea tuturor factorilor de decizie controlabili și necontrolabili, toate limitările și rezultatele posibile pentru orice linie de credit sau serviciu care ar putea fi acordat;
- întocmirea cu grijă a documentației de creditare pentru a asigura termenii și condițiile care sprijină poziția băncilor;
- asigurarea unor garanții corespunzătoare;
- asigurarea controlului calitativ și cantitativ al creditului asigurând între altele înțelegerea evidenței și raportul dintre gradul de îndatorare și credit.

Utilizarea eficientă a analizei de risc dezvoltată anterior este esențială dacă se au în vedere și:

- riscurile macroeconomice;
- riscurile microeconomice precum și riscurile ramurii industriale;
- portofoliul de risc pentru bancher;
- riscurile specifice agentului economic incluzând:
  - (a) riscul afacerii;
  - (b) riscul financiar.

Situațiile financiare ale agentului economic sunt publicate. Publicarea informațiilor asigură pentru bancă baza pentru analiza intensivă a posibilităților de risc enumerate în lista pe care am amintit-o.

Riscul ratei dobânzii

Un obiectiv fundamental al băncii este acela de a împrumuta fonduri la o rată a dobânzii mai mică decât cea la care le da împrumut cu o rată a dobânzii mai mare.

Riscul ratei dobânzii se referă la riscurile financiare cauzate de fluctuațiile ratei dobânzii, ceea ce afectează atât profitul obținut de către client, cât și starea de îndatorare față de bancă. O creștere majoră a ratei dobânzii poate crea o presiune financiară asupra activității clientului care nu va fi în stare să plătească sumele datorate.

Cei mai importanți factori care conduc la creșterea riscului ratei dobânzii sunt: volatilitatea ratelor dobânzii și neconcordanța dintre datele dobânzii stabilite pentru active și pasive bancare.

Riscul de lichiditate

Lichiditatea reprezintă:

- capacitatea de a face față în orice moment unor angajamente financiare;
- capacitatea unor active disponibile de a fi transformate fără complicații în bani.

Lichiditatea unui agent economic, bănci, etc. înseamnă posibilitatea acestuia de a „mobiliza” rapid activele de care dispune, adică de a le transforma în bani.

Se cunosc mai multe forme de lichiditate:

- **Lichiditate primară** (absolută, perfectă), aceea pe care o reprezintă banii însuși. Deci contul „Casa” dintr-un bilanț constituie o lichiditate primară.
- **Lichiditatea secundară** – este constituită din acele active care pot fi transformate oricând în bani, cum ar fi depunerile în cont la vedere sau pe termen scurt.
- **Lichiditatea terțiară** – care caracterizează acele active care, pentru a fi transformate în bani, necesită un timp mai îndelungat, eventual riscuri sau cheltuieli, cum ar fi:
  - depunerile la termen;
  - angajamentele din andosare;
  - titlurile de rentă;
  - obligațiunile pe termen lung;

Lichiditatea este cu atât mai bună cu cât ponderea lichidității primare este mai mare.

- **Lichiditate medie**

L=-----

T

în care:

- L= lichiditate medie;
- A= activele bancare;
- T= totalul activelor b[ne=ti;

Lichiditatea medie poate accepta valori între 0 și 1. În cazul limit[0 (zero), totalul activelor ar consta numai din capital b[nesc, în timp ce în cazul limit[1, totalitatea activelor ar consta numai din bani lichizi.

Banca testează lichiditatea unui agent economic atunci când îi acord[credite. Rezultatul test[rii este o indica[ie cu privire la capacitatea agentului economic de a face fa[angajamentelor curente:

disponibilit[lichide + sume încasat + titluri credite negociabile pe pia[
angajamente curente

Se consider[de cele mai multe ori ca un raport de 1/1 este satisf[c[tor.

Riscul b[ncii apare datorit[neconcordan[ei dintre activele și pasivele sale. În general, partea de active este mai mare (creditele) decât partea de pasive. Fenomenul este reprezentativ mai ales pentru activele și pasivele pe termen scurt.

Se urm[re=te reducerea riscului lichidit[iei în special prin sc[derea volumului creditelor acordate pe termen lung și prin cre=terea depozitelor pe termen lung.

Pentru moment, la noi în țar[riscul lichidit[iei b[ncilor este atenuat datorit[creditului contractat de pe pia[ța interbancară.

Riscul de lichiditate apare atunci c[nd banca nu poate s[=-i achite obliga[țiile de plat[scadente. Riscul apare datorit[neconcordan[ei dintre elementele de activ și cele de pasiv din fluxul de numerar. Uneori, datorit[m[rimii resurselor sale, banca este chemat[s[primeasc[ ]mprumuturi “scurt” și s[acorde]mprumuturi “lung”. Acest lucru cre=te riscul ca deponen[ii s[=-i retrag[fondurile de la banc[, iar banca s[nu poat[efectua ramburs[ri dec[dac[cre=te suplimentar costurile pentru depozite sau dac[ ]=i vinde for[at activele sau le vinde poate]n pierdere. De aceea este bine de men[ionat un aspect important și anume acela c[deponen[ii pot s[=-i retrag[banii atunci c[nd doresc, pentru depozitele la vedere și la termenul stabilit, pentru depozitele la termen. Dac[o banc[nu poate s[=-i]ndeplineasc[aceste obliga[ții]ncrederea clientului]n banc[se diminueaz[sau se diminueaz[ ]ncrederea]n]ntregul sistem bancar.]n acest caz, clientul nu mai

dorește să-și protejeze banii la bancă și pot astfel să apară retrageri masive de fonduri, ceea ce afectează negativ întreaga economie națională.

Cei mai importanți factori care determină creșterea riscului ratei de dobândă sunt: pierderea încrederii în bancă, în piață datorită dificultăților de obținere a veniturilor, dependența de piațele piețelor financiare nestabile etc.

De aceea, este necesară realizarea unei previziuni cât mai exacte a schimbărilor care pot apărea în nivelul și structura ratei dobânzii, acestea din urmă fiind corelate cu evoluția indicatorilor macroeconomici. Pentru perioada curentă și pentru viitorul apropiat, clienții băncilor sunt de acord că, în principal, riscul ratei dobânzii este asociat cu activitățile exprimate în moneda națională. Acest lucru se datorează faptului că rata dobânzii percepută la creditele acordate, precum și cea bonificată la depozitele constituite se modifică în mod continuu datorită fluctuațiilor de pe piață; excepție fac certificatele de depozit care au o dobândă fixă. Trebuie, de asemenea, să luăm în considerare tot timpul analiza structurii depozitelor și investițiilor, precum și evoluția acestora.

În general, se dorește minimizarea riscului ratei dobânzii în conformitate cu relația care există între dobânda calculată pentru elementele de activ și cea calculată pentru elementele de pasiv. Valoarea raportului dintre cele două dobânzi trebuie să fie cât mai aproape de 1 dacă este posibil.

Cei mai importanți factori care conduc la diminuarea riscului ratei dobânzii sunt: menținerea activelor lichide la un nivel înalt (de exemplu: numerarul, efecte de comerț profitabile care pot fi ușor transformate în bani); facilități de credit de la alte instituții; un împrumutător de ultimă instanță pentru a-și asigura pe deponenți (de exemplu în România: Fondul de asigurare a depozitelor în sistem bancar); menținerea unei structuri potrivite a scadențelor între elementele de activ și de pasiv.

În România, managementul lichidității presupune echilibrarea fluxurilor de fonduri de-a lungul unor benzi de timp, astfel încât, în condiții normale, banca să aibă o poziție confortabilă în onorarea obligațiilor scadente. Interesul imediat se focalizează asupra situațiilor pe termen scurt, întrucât, pe măsură ce activele și obligațiile băncii se maturizează, ele sunt înlocuite, iar modelul fluxurilor angajate la distanțe mai mari în timp se reconstituie de câteva ori înainte de apropierea momentului de realizare efectivă.

Un principiu cardinal al managementului riscului de lichiditate constă în diversificarea sistemului de depozite din punct de vedere al numărului clienți persoane juridice/persoane fizice, al distribuției geografice, al tipurilor de conturi și instrumente, al spectrului de scadențe. Diversificarea asigură o mai bună stabilitate comportamentală și evită concentrarea investițiilor de fonduri într-o anumită zi sau perioadă.

Completarea resurselor de finanțare prin atragerea de fonduri de pe piața monetară reprezintă o activitate normală a băncilor. Este obligatoriu însă ca fiecare să își evalueze cât mai realist capacitatea de a se împrumuta, stabilindu-și limite de expunere (în funcție de deficitul de cash flow) pe intervale cumulative de timp, de până la o lună. Băncile trebuie să întrețină o gamă largă de contrapartide în scopul diversificării dependențelor.

Interacțiunea riscului de lichiditate și solvabilitate conduce, de regulă, la producerea riscului sistemic, care definește, de fapt, „comarul colectiv” al piețelor financiare. Responsabilitatea pentru managementul riscului sistemic depășește competențele băncilor comerciale individuale, dar acestea au datoria de a-și minimiza propria vulnerabilitate, recurgând la tehnicile moderne și sigure de administrare a riscurilor de creditare și portofoliu. Fiecare bancă trebuie să evite supraexpunerile la un anumit sector, inclusiv cel bancar, nemotivat, favorizat de reglementările privind ponderea activelor cu risc.

Riscul valutar este legat de riscul dobânzii și de riscul de lichiditate. Acest tip de risc apare datorită neconcordanței dintre: valută, active și pasive. Astfel, valuta poate fluctua într-o direcție neașteptată sau mai ridicată decât se anticipase. Acest tip de risc este determinat de cîmb operațiunea de schimb valutar care afectează situația clienților care obțin un credit în valută și care nu realizează exporturi sau acele încasări obținute din exporturi nu acoperă datoria contractată. Tranzacțiile afectate includ atât elemente din cadrul bilanțului (de exemplu: împrumuturi, depozite), cât și elemente din afara bilanțului (de exemplu contracta valutar forward).

Principalii factori care duc la creșterea riscului valutar sunt: volatilitatea cursurilor de schimb valutar, poziția valutară deschisă etc.

Principalii factori care duc la reducerea riscului valutar sunt: limitarea poziției valutare; monitorizarea expunerii valutare; utilizarea tehnicilor de hedging (acoperire a riscurilor valutare).

Modalitățile de evitare a riscului valutar au fost dezvoltate pe piața derivatelor, prin utilizarea unor instrumente de hedging (de neutralizare, compensare a riscului).

Instrumentele derivate sunt din ce în ce mai mult utilizate pe piața valutară de către bănci.

Pentru acoperirea riscului valutar, sunt utilizate:

- contractele forward (contracte clasice la orice dată în viitor, orice valută, la un anumit termen);
- operațiuni swap – asigură infuzie de lichiditate în moneda necesară, acoperă poziția valutară.

În România, supravegherea riscului valutar se realizează de către:

- a) Bănci;
- b) Banca Națională a României pe baza indicatorilor de poziție valutară raportați de către bănci.

În vederea limitării riscului valutar, băncile au următoarele obligații:

a) să dispună de un sistem de evidență care să permită în permanență atât înregistrarea imediată a operațiunilor în devize și calcularea rezultatelor acestora, cât și determinarea pozițiilor valutare individuale ajustate și a poziției valutare totale;

b) să dețină un sistem de supraveghere și de gestiune a riscului valutar pe bază de norme și proceduri interne, aprobate de consiliul de administrație al băncii;

c) să dispună de un sistem de control permanent pentru verificarea respectării procedurilor interne, necesar în vederea îndeplinirii dispozițiilor precedente;

d) să desemneze un conducător care să asigure coordonarea permanentă a activității valutare a băncii.

Riscul livrării² include următoarele tipuri de riscuri: operațional, tehnologic, produsului nou și strategic.

Riscul operațional reprezintă capacitatea băncii de a furniza servicii financiare în mod profitabil. Este importantă capacitatea de a furniza astfel de servicii, dar este important și controlul asociat acestora.

---

² Hempel, G.H. Coleman A.B. – Bank Management, New York, 1990

Riscul tehnologic se referă la riscul care poate apărea atunci când un sistem de livrare poate să devină inefficient datorită altor sisteme noi de livrare.

Riscul produsului nou reprezintă pericolul asociat cu introducerea de noi produse și servicii bancare. Introducerea unor produse și servicii noi creează de cele mai multe ori probleme mari datorită cerințelor mici pentru noile produse sau a costurilor mai mari decât cele anticipate sau datorită proastei administrări a procesului de lansare a produsului nou.

Riscul strategic se referă la capacitatea unei bănci de a alege zone geografice și ale produselor care pot fi profitabile pentru aceasta în contextual unui viitor mediu complex³.

Riscurile de mediu includ următoarele riscuri: al defalcării, economic, competitivității, de reglementare.

Riscul defalcării este riscul de furt sau de fraudă cauzat de către personalul băncii.

Riscul economic este asociat cu factorii economici naționali și regionali care pot afecta performanțele unei bănci.

Riscul competitivității apare datorită faptului că tot mai multe companii financiare și nefinanciare pot oferi cele mai multe produse și servicii bancare.

Alți autori britanici împart principalele riscuri în două mari categorii de riscuri, și anume: riscurile piețelor de produse și riscul piețelor de capital (vezi Figurile nr.1 și nr.2).

Riscul de produs

Acesta se referă la marele risc ca produsele oferite de către o instituție financiară să se uzeze și să devină necompetitive. Un astfel de risc poate fi întâlnit la ATM-uri. O bancă poate să investească și să dezvolte o rețea de ATM-uri la un moment dat, care este competitivă. În paralel, furnizorii de ATM-uri și dezvoltă propriile produse pe care le oferă altor clienți. Produsele oferite se dovedesc a fi superioare tehnologiei băncii, astfel că investiția ei poate deveni pierdere.

---

³ Hempel, G. H. Coleman A.B. – Bank Management, New York, 1990